

TÖRVÉNYKEZÉS, TÖRVÉNYSZÖVEGEK

C. D. 51, 2, 4-6

Az Antoniusszal bármi módon együttműködő senatorok, lovagok és más vezetők közül sokakat pénzbüntetéssel sújtott, sokakat megöletett, némelyeket pedig megkímélt. Utóbbiak közül Sosius tett szert nagy hírnévre. Sokszor harcolt ugyanis ellene, most pedig elmenekült és elrejtőzött, míg rá nem találtak később – mégis megmenekült. Ugyanez történt egy bizonyos Marcus Scaurusszal; Sextusnak anyai ágról féltetvére lévén – bár halálra ítélték – anyja, Mucia révén kegyelmet kapott. A megbüntetettek közül az Aquilius Florusok és Curio neve híresült el leginkább. Ez utóbbi azért, mert annak a Curiónak volt a fia, aki az előző Caesarnak sok mindenben a segítségére volt; a Florusok pedig, mivel bár Augustus parancsa értelmében sorshúzás volt hivatott eldönteni, melyikük haljon meg, mindketten elpusztultak. Apa és fia voltak ők, és mikor emez a sorsolást meg sem várva önként kardjába dőlt, rettenetes fájdalmában az apa ugyancsak saját kezével vetett véget életének, s holtan borult rá fia testére.

C. D. 53, 2, 5 [Kr. e. 29.]

(5) Miután pedig igen sok törvénytelen és igazságtalan rendelkezést hozott a pártviszályok során és a háborúk alatt, különösképpen az Antoniusszal és Lepidusszal való közös kormányzása idején, egyetlen rendelettel érvénytelenítette mindezeket, amelynek hatálya hatodik consulságának idejéig terjedt.

C. D. 53, 21, 1-3-22, 1 [Kr. e. 27]

Augustus pedig – akárha a köz akarata ruházta volna rá a hatalmat – a korábbiaknál is buzgóbban tevékenykedett az állam érdekében, és sok törvényt indítványozott. (...)

Nem mindig maradt meg azonban e törvényjavaslatoknál a saját megfontolásai mellett, hanem némelyeket a népgyűlés elé terjesztett előzetes megvitatásra, hogy, amennyiben valami nemtetszést kelt, időben értesülve róla kijavíthassa azt. Mindenki tanácsát kikérte, akinek az elképzelése jobbnak tűnt a meglevőnél, és teljes szabadságot engedélyezett a szólásban, úgyszólván módosított is néhány tervezetet.

Másfelől a legtöbb esetben a consulokat, illetve – amikor maga is consulságot viselt – a másik consult, valamint egyet-egyét valamennyi más tisztségviselő közül, továbbá tizenöt, sorsolással kiválasztott személyt a senatus egyéb tagjainak soraiból hat hónapi hatállyal tanácsadóként vett maga mellé, mégpedig abból a megfontolásból, hogy az ő közvetítésükkel a többiek is valamennyien tudomást szerezhessenek a törvényjavaslatokról. Ezek között volt ugyan olyan, amelyet a senatus egész testülete elé terjesztett megvitatásra, helyesebbnek tartotta ugyanakkor, hogy e javaslatok többségét, s különösen a nagyobb súllyal bírót, előzetesen néhány emberrel, nyugalomban megvitathassa. Ilyen gyakorlatot követett a törvényhozás dolgában.

Megtörtént továbbá az is, hogy e tanácsosaival együtt ült törvényt. Természetesen a senatus mint testület a maga hatáskörében változatlanul folytatott

bíráskodást, tárgyalt idegen népek és királyok követeivel és hírnökeivel, ahogyan a népet és a plebset is összehívták időről-időre a tisztségviselők megválasztása céljából. Nem történt azonban semmi, ami ellenkezett volna az ő akaratával. A hivatalra pályázókat mindenestre ő választotta ki és terjesztette fel megválasztásra, habár voltak, akiknek kijelölését az ősi szokást követve a nép és a plebs gyűléseire bízta. Tette pedig mindezt annak érdekében, nehogy alkalmatlan emberek kerüljenek kinevezésre, avagy olyanok, akik tisztségüket pártoskodásnak vagy megvesztegetésnek köszönhetik.

Nagyjából ezen a módon irányította a birodalmat.

C. D. 54, 16, 1-5 [Kr. e. 18] (1) Augustus egyebek mellett törvényt hozott arról is, hogy öt évre eltiltja a hivataltól azokat, akik azt megvesztegetés útján igyekeztek megkaparintani. Súlyosabb büntetésben részesültek ezentúl a nőtlen férfiak és férjezetlen nők, másfelől jutalmat állapított meg a házasságban élők és gyermeket nemzők számára. (2) Minthogy pedig a nemesség körében a férfiak száma messze felülmúlta a nőkét, úgy rendelkezett, hogy – a senatorok kivételével – felszabadítottat is nőül vehessen mindenki, akinek ez a szándéka, utódaik pedig törvényeseknek számítsanak.

(3) Felzúdulás is támadt ez idő tájt a senatorok körében a nők és az ifjak szemérmetlen viselkedése miatt, amit annak tulajdonítottak, hogy amazok vonakodnak házassági kapcsolatra lépni egymással. Mivel folyton unszolták őt, hogy rendezze el ezt a dolgot is, s közben évődve tettek célzást arra, hogy maga is számos nővel áll kapcsolatban, (4) először azt válaszolta nekik, hogy a legszükségesebbeket elrendezte már, a többit pedig lehetetlen ugyanezen a módon elintézni. Végül pedig, mivel nem látott más kiutat, ezt mondta: „Magatoknak kellene inteni és irányítani feleségeiteket belátásotok szerint, hiszen én magam is ezt teszem”. (5) Ezt hallván még inkább ostromolni kezdték őt, minthogy hallani akarták azokat az intéseket, amelyeket ő szavai szerint Liviához szokott intézni. Ő pedig kényszeredetten bár, de szólt egy-két szót a nők illő utcai öltözetéről, egyéb ékességeiről és józan viselkedéséről, és a legkevésbé sem törődött azzal, hogy szavai nem állnak összhangban cselekedeteivel.

C D. 55, 2, 5-6 [Kr. e. 9]

(5) (...) Drusus azonban idő előtt meghalt, Livia tiszteletére pedig vigasztalásképpen szobrokat állítottak, és nevét a háromgyermekes asszonyok közé sorolták. (6) Némelyek ugyanis azok közül, akik nem részesültek ennyiszor gyermekáldásban, – korábban a senatus, ekkor pedig az uralkodó döntése nyomán – ugyanolyan elbírálás alá estek, mint a három gyermeket nemző polgárok, úgyhogy nem csupán a gyermektelenekre kirótt büntetést nem tartoztak megfizetni, hanem néhány apróságtól eltekintve a sokgyermekesekkel azonos kiváltságokat élvezhettek.

C. D. 55, 3, 1-2

(1) Augustus úgy rendelkezett, hogy a senatus meghatározott napokon ülésezzen; ezt megelőzően ugyanis semmiféle szabályozás nem érvényesült kifejezetten ebben a kérdésben, és némelyek emiatt gyakorta hiányoztak. Havonta két ülést írt elő hivatalosan, amelyeken mindenki köteles volt megjelenni, már akiktől *ezt* a törvény elvárta. S hogy semmilyen ürügy ne adhasson nekik mentséget a távollétre, megtiltotta, hogy akár a törvényszék, akár bármi más, ami rájuk tartozik, ebben az időben tartsa ülését. A határozatok törvényerőre emeléséhez szükséges létszámot minden egyes esetre vonatkozólag – már, hogy a dolog lényegére szorítkozzam – az ügy jellegének megfelelően rögzítette, és az ülésről ésszerű indokok nélkül távolmaradókra kirótt büntetés összegét is felemelte.

Törvényszövegek

A Lex Fufia Caninia a rabszolgák felszabadításáról (manumissio)

A törvény Augustus idején született meg, majd végül Iustinianus helyezte hatályon kívül. (Némely forrásban – helytelenül – lex Furia Caninia néven szerepel.)

GAIUS, inst. 1, 42–6; 2, 239

a) A *lex Fufia Caninia* ezenfelül bizonyos korlátot szab meg azon rabszolgák számát illetően, akik végrendeleti úton felszabadíthatók.

Az a tulajdonos, akinek több, mint kettő, de nem több, mint tíz rabszolgája van, jogában áll rabszolgáinak felét felszabadítani. Akinek több, mint tíz, de nem több, mint harminc rabszolgája van, jogában áll rabszolgáinak harmadát felszabadítani. Akinek több, mint harminc, de nem több, mint száz rabszolgája van, jogában áll rabszolgáinak negyedét felszabadítani. Végezetül: akinek több, mint száz, de nem több, mint ötszáz rabszolgája van, jogában áll rabszolgáinak ötödét felszabadítani; bármennyi van ugyanis a tulajdonában, semmiképpen sem áll jogában többet felszabadítani, minthogy a törvény előírása szerint senki sem szabadíthat fel száznál több rabszolgát. Másfelől: ha valakinek csupán egy vagy két rabszolgája van, a törvény nem alkalmazható, és a tulajdonos jogát a felszabadításra semmi sem korlátozza.

A rendelkezés kizárólag a végrendeleti úton történő felszabadításra vonatkozik, úgyhogy *vindicta*, a cenzor jegyzékébe való bevezetés avagy barátok tanúskodása útján a rabszolgatulajdonos akár egész házanépét is felszabadíthatja, feltéve, hogy nincs semmilyen gátló körülmény, amely akadályát képezné felszabadításuknak.

b) Nem szabadítható fel végrendeletileg meghatározatlan személy, mivel a *lex Fufia Caninia* előírja, hogy rabszolgát csak név szerint lehet felszabadítani.

Leges Iuliae az erőszakról és a hűtlen kezelésről

Az erőszakról szóló lex Iulia két törvényt foglal magába: egyik a köz, másik pedig a magánszemély elleni erőszakkal kapcsolatban rendelkezik. Hűtlen kezelés (peculatus) alatt az állam tulajdonával, illetőleg az állami pénzalapokkal történő visszaélést értjük. Teljes címe: lex Iulia de peculatu et de sacrilegiis et de residuis. Büntetésük száműzetés és – talán – a vagyon értékének négyszeresét kitevő bírság volt. Halálbüntetéssel sújtották azonban azt, aki a szent dolgok eltulajdonításában bizonyult bűnösnek (sacrilega). Residua-nak olyan pénzeket neveztek, amelyeket nem rendeltetésüknek megfelelően használtak fel. A Kr. e. 18-ban meghozott lex Iulia de ambitu száműzetéssel sújtotta a választásokkal kapcsolatban tanúsított tisztességtelen magatartást; a gabonakereskedelmet szabályozó lex Iulia de annona ugyanebben az évben született meg, míg a hivatallal való visszaélésről szóló lex Iulia Kr. e. 59-re megy vissza.

IUST. inst. 4,18, 8–11

A magánszemély, valamint a köz ellen elkövetett erőszakról szóló *lex Iulia* azok ellen intézkedik, akik fegyverrel vagy anélkül erőszakot alkalmaznak. Amennyiben fegyveres erőszak nyer bizonyítást, büntetése a köz elleni erőszakról rendelkező *lex Iulia* értelmében száműzetés. Fegyver nélküli erőszakért vagyonelkobzás jár, mégpedig a vádlott vagyonának harmadát kitevő értékben. Ha azonban hajadon, özvegy, papi személy vagy más megbecstelenítésének esete forog fenn, nem csupán maga az erőszak elkövetője, hanem valamennyi tettestársa halálbüntetésben részesül (miként erről törvénykönyvünk is rendelkezik, amely útmutatóul szolgál valamennyi e tárggyal kapcsolatos kérdésben). A hűtlen kezelésről (*peculatus*) szóló *lex Iulia* büntetéssel sújtja a közpénzek, a köztulajdon, továbbá a vallás céljaira szolgáló vagyon eltulajdonítóit. Ha pedig egy bíró tulajdonít el közpénzt vagy köztulajdont, meghozzá hivatali ideje alatt, halálbüntetésben részesül, amint az is, aki társa volt e bűn elkövetésében, avagy olyan pénzt fogadott el, amelyről tudta, hogy hűtlen kezelésből származik. Más, e rendelkezés ellen vétő személyek büntetése pedig száműzetés... Létezik ezenkívül *lex Iulia* a választási csalás (*ambitus*), a hivatallal történő visszaélés (*repetundae*), a gabonaárak (*annona*), valamint a közpénzekkel történő visszaélés tárgyában. Ezek különböző törvényellenes cselekedeteket tárgyalnak, és bár halállal nem, ám egyéb büntetésekkel sújtják azokat, akik vétnek az általuk tartalmazott előírásokkal szemben.

Lex Iulia a felségsértésről, valamint a házasságtörésről

A lex Iulia maiestatis két törvényt foglal magába: az egyiket Iulius Caesar hozta meg Kr. e. 46-ban, a másikat Augustus Kr. e. 8-ban. A büntett, amely a késő-köztársaság

korában a perduellio és proditio helyébe lépett, jelenthetett felségsértést, lázadást, hűtlenséget vagy tisztségviselővel szembeni támadást. A császárkorban a törvény hatáskörét kiterjesztették a princeps, valamint az uralkodóház elleni támadásra is. Alkalmazásához elegendő volt pusztán a szándéknak a bizonyítása is. A lex Iulia de adulteriis Kr. e. 18-ból Augustus nevéhez fűződik, és meghatározott büntetéssel sújtja a házasságtörés és más szeméremmel kapcsolatos bűncselekmény elkövetőit.

IUST. inst. 4, 18, 2—3

Közvádat maguk után vonó bűncselekményekről a következő törvények rendelkeznek. A felségsértésről szóló lex Iulia (*maiestatis*) azokkal szemben lép fel, akik valamilyen módon megsértik a császárt vagy az államot. Büntetésük halál; a bűnösnek pedig – kivégzése után – még az emlékét is el kell törölni. A házasságtörés visszaszorítását célzó lex Iulia (*de adulteriis coercendis*) halállal bünteti nem csupán azt, aki más hitvesi ágyát megbecsteleníti, hanem azt is, aki férfiakkal folytat szégyenletes viszonyt. Ugyanezen lex Iulia bünteti azt is, ha egy személy – erőszak alkalmazása nélkül – elveszi valaki szüzességét, vagy egy tekintélyes özvegyet elcsábít. A rendelkezés az ellene vétőket – amennyiben ezek tekintélyes személyek – vagyonuk felének elkobzásával, – amennyiben alacsonyabb rendűek – testi fenyítéssel és száműzetéssel (*relegatio*) sújtja.

IUST. dig 4, 4, 37 (ap. TRYPHONINUS disp. 371)

Hogy pedig a házasságtörést büntető lex Iulia előírásairól is szót ejtsünk, nem folyamodhat büntetése elengedéséért az, aki beismeri e bűncselekmény elkövetését, azon az alapon, hogy nem érte még el a törvényes korhatárt. Ugyancsak nem részesül kegyelemben az, aki bármelyik bűncselekményt elköveti azok közül, amelyeket a jogszabály a házasságtöréssel azonos módon ítél meg. Ilyen eset például, amikor valaki szándékosan feleségül vesz olyan nőt, akit házasságtörésben találtak bűnösnek, amikor elzárkózik tulajdon feleségének elbocsátásától, bár fény derült annak házasságtörésére, amikor hasznot húz felesége házasságtöréséből, amikor pénzt fogad el valamilyen tudomására jutott paráznaság elleplezése céljából, vagy amikor bérbe adja házát abból a célból, hogy ott házasságtörést kövessenek el vagy paráználkodjanak. A fiatal kor – mint mondtuk – nem ad mentességet a törvény következetes érvényesítése alól egy olyan ember esetében, aki – miközben a jogra hivatkozik – semmibe veszi azt.

AUGUSTUS VALLÁSOS TISZTELETE

1. CIL 12.4333

„Titus Statilius Taurus és Lucius Cassius Longinus consulsága idején, szeptember 22-én Narbo lakossága örök fogadalmat tett Augustus isteni lelkének: „Legyen minden jó, kedvező és sikeres Augustus Caesarnak, isten fiának, a haza atyjának, pontifex maximusnak, ki a tribunusi hatalmat 34. éve birtokolja, a feleségének, a gyermekeinek és a házának, a római senatusnak és népnek, továbbá Narbo Martius Julia Paterna coloniája telepeseinek és lakosainak, kik elkötelezték magukat arra, hogy örökké tiszteljék az ő isteni lelkét.”

A narbói lakosság felállított egy oltárt Narbo forumán, ennél minden évben szeptember 23-án – azon a napon, amelyiken a kor jó szerencséje megszülte őt, hogy a világ kormányzója legyen – a lakosságból három római lovag és három felszabadított rabszolga áldozzon fel egy-egy állatot, és azon a napon saját költségre lássák el a telepeseket és lakosokat tömjénnel és borral, hogy ezzel könyörögjenek az ő isteni lelkéhez, és szeptember 24-én megint tömjénnel és borral lássák el a telepeseket és lakosokat. Január 1-jén is tömjénnel és borral lássák el a telepeseket és a lakosokat. Január 7-én is, azon a napon, amelyiken először lépett hivatalba a birodalom élén, tömjénnel és borral tartsanak könyörgést, és áldozzanak fel egy-egy állatot, és tömjénnel és borral lássák el a telepeseket és a lakosokat azon a napon. Május 31-én, mivel Titus Statilius Taurus és Manius Aemilius Lepidus consulsága idején ezen a napon osztotta a népet decuriókba, áldozzanak fel egy-egy állatot és tömjénnel és borral lássák el a népet, hogy azzal könyörögjenek az ő isteni lelkéhez. És e három római lovag és e három felszabadított rabszolga egyike...”

(A felirat Kr. u. 11-ből, második fele 12–13-ból származik, egy Narbo városában felállított, Augustusnak szentelt oltárról.)

2. OGIS 659

„Imperator Caesar Augustus Zeus Eleutherios, az isteni Julius fiának tiszteletére, amikor Publius Octavius volt Egyiptom praefectusa, Marcus Claudius Postumus volt a területi, Tryphon a körzeti felelős, a körzet és fővárosának lakói kapuzatot építtettek a nagy istennőnek, Isisnek, és a templomában tisztelt isteneknek.

Caesar 31. évében, Thoth 6. napján Augustusnak szentelve.”

(A feliratot az egyiptomi Tentyra-ban találták, Kr. u. 1-ből való.)

3. IRT 324 a

„Imperator Caesar Augustus, az isteni Julius fia isteni lelkének tiszteletére, aki pontifex maximus, hússzor kikiáltott imperator, tizenháromszor választott consul, tribunusi

hatalmának 34. évében az előcsarnokot, a porticust, a kaput és az utat a Tizenötök Papi Testülete szentelte fel.”

(Kr. u. 11–12-ből, Leptis Magna-ból származó felirat.)

4. C. D. 56, 46, 1–56, 47, 1

Most ezek a régebbi keletű hírek kezdtek elterjedni. Amikor Augustust halhatatlanná nyilvánították és papokat és szent szertartásokat rendeltek neki, Liviát pedig, akit akkor már Juliának és Augustának hívtak, papnővé nevezték ki, azt is engedélyezték neki, hogy licort alkalmazzon, mikor szent szolgálatát végzi. Livia a maga részéről egymillió sestertiust adományozott egy bizonyos Numerius Atticusnak, senátornak és praetornak, mivel az megesküdtött, hogy látta Augustust a mennybe szállni oly módon, ahogyan a hagyomány Proculusra és Romulusra vonatkozóan beszél. A senatus javaslatára Livia és Tiberius egy szentélyt állíttatott a halott császár tiszteletére Rómában, és különböző helyeken többet, melyeket egyes közösségek önszántukból, mások vonakodva építettek. Nolai házát is, ahol meghalt, neki szentelték, mint bekerített területet. Míg Rómában felállították szentélyét, Mars templomában elhelyezték egy kereveten arany képmását, és mindazt a tiszteletet megadták neki, melyet később is megadtak ennek a szobornak. Más vele kapcsolatos indítványok is születtek, hogy szobrát nem szabad semmiféle temetési körmenetben hordozni, hogy a consuloknak meg kell ünnepelni a születésnapját olyan játékokkal, mint például a Ludi Martiales, és lévén, hogy szentek és sérthetetlenek, a tribunusok hatáskörébe kell utalni az Augustaliát. Ezek a hivatalnokok mindent a szükséges módon igazgattak – még a lóversenyeken is triumphusi öltözetet viseltek – kivéve, hogy ők nem indultak a kocsiversenyen. Ezen kívül Livia a Caesar tiszteletére háromnapos magánünnepet tartott a palotában, és ez a szertartás mind a mai napig folytatódik, bárki is a császár.

Ilyen határozatok születtek Augustus emlékére, névleg a senatus, de valójában Tiberius és Livia jóvoltából. Amióta néhány ember ilyen-olyan dolgot indítványozott, a senatus határozatba hozta, hogy Tiberiusnak írásban kell megkapnia a javaslatokat a tagoktól, és azután ki kell választania a neki tetszőt. Hozzátettem Livia nevét, mert ő is részt vett az eljárásokban, mintha övé lett volna a teljhatalom.